

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-25>

УДК 330.341:658

СПІЦИНА Ангеліна

Національний транспортний університет

<https://orcid.org/0000-0001-9730-6249>

angel7a@ukr.net

ГОЛОВА Інна

Національний транспортний університет

<https://orcid.org/0000-0001-9717-7109>

inna.golova@gmail.com

ВПЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ ПЕРСОНАЛУ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ

У статті розглянуто основні функції та методи управління інтелектуальним капіталом підприємства, уточнено трактування терміну «управління інтелектуальним капіталом» підприємства. Наведено принципи, визначено мету й завдання реалізації процесу управління інтелектуальним капіталом підприємства. Проаналізовано процеси, пов'язані з управлінням знаннями – складової частини інтелектуального капіталу.

Досліджено проблему управління знаннями персоналу як важливого активу діяльності підприємства. Доведено важливість знань персоналу у процесі формування конкурентної переваги підприємства в умовах загострення конкурентної боротьби на внутрішньому та зовнішньому ринках. Визначено сутність знань та процес їх утворення, ідентифікації та застосування. Розглянуто кругообіг інтелектуального капіталу, у процесі якого відбувається його самозростання. Визначено вплив інтелектуального капіталу, зокрема на розвиток та умови досягнення «економіки, що базується на знаннях».

Визначальна особливість інтелектуального капіталу полягає в тому, що ним володіє не лише підприємець, але й найманий персонал. Інтелектуальний капітал виникає внаслідок взаємодії людей, людей та інформаційних ресурсів, а також людей і елементів фізичного капіталу в процесі виробництва. Він містить у собі все, що знає підприємство. Це можуть бути ідеї, різні типи знань, інновації, ноу-хау, знання, якими володіє персонал підприємства, база знань підприємства, електронна мережа й база даних на її основі, співробітництво із клієнтами, тобто все, що дає змогу реагувати на зміну ринкової кон'юнктури швидше за конкурентів. Отже, інтелектуальний капітал – це сукупність явних і неявних знань, які підприємство може перетворити в прибуток.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, знання, персонал, управління, транспортна система, вплив, інноваційна економіка.

SPITSINA Anhelina, GOLOVA Inna

National Transport University

THE INFLUENCE OF INTELLECTUAL CAPITAL ON KNOWLEDGE MANAGEMENT OF TRANSPORT SYSTEM STAFF

The article examines the main functions and methods of managing an enterprise's intellectual capital, clarifying the interpretation of the term "intellectual capital management" of an enterprise. The principles are given, the goal and task of the implementation of the intellectual capital management process of the enterprise are determined. Processes related to knowledge management - a component of intellectual capital - have been analyzed.

The problem of personnel knowledge management as an important asset of the enterprise was studied. The importance of personnel knowledge in the process of forming the competitive advantage of the enterprise in the conditions of intensifying competition on the domestic and foreign markets has been proven. The essence of knowledge and the process of its formation, identification and application are defined. The cycle of intellectual capital, in the process of which its self-growth takes place, is considered. The influence of intellectual capital, in particular, on the development and conditions for achieving the "knowledge-based economy" is determined.

The defining feature of intellectual capital is that it is owned not only by the entrepreneur, but also by hired personnel. Intellectual capital arises from the interaction of people, people and information resources, as well as people and elements of physical capital in the production process. It contains everything the company knows. These can be ideas, different types of knowledge, innovations, know-how, knowledge possessed by the company's personnel, the company's knowledge base, the electronic network and the database based on it, cooperation with customers, i.e. everything that makes it possible to respond to a change in market conditions. junctures faster than competitors. So, intellectual capital is a set of explicit and implicit knowledge that the company can turn into profit.

Keywords: intellectual capital, knowledge, personnel, management, transport system, impact, innovative economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах розвиток економічних процесів неможливий без використання інтелектуального капіталу, в основі якого лежать інформація та знання та який на відміну від інших видів капіталу має здатність до самозростання в процесі використання. Все це зобов'язує економістів об'єктивніше досліджувати умови, фактори, особливості розвитку інтелектуального капіталу та його вплив на економічні процеси. Потреби глобального ринку спонукають підприємства транспортної системи постійно створювати нові послуги, продукти або удосконалювати існуючі задля утримання та розширення конкурентних позицій, а також отримання прибутку. Вищезазначене вимагає від підприємств переходу на нові методи управління,

основою яких є знання. Для ефективного застосування знань на всіх етапах виробництва та реалізації послуг, робіт, продукції підприємствам необхідна розробка раціонального інструментарію управління знаннями. Управління знаннями поступово стає важливим фактором формування управлінського персоналу сучасних підприємств транспорту. Підходи до управління знаннями повинні інтегрувати та врівноважувати людські та технологічні компоненти знань.

Досвід високорозвинутих країн показує, що зарубіжні підприємства приділяють значну увагу процесам генерації знань, їх оновлення та раціонального управління знаннями в процесі виробничої діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці формування інтелектуального капіталу та практичним аспектам його використання у діяльності підприємств присвячено праці таких науковців, як, зокрема, І. Бажан, Ю.Бех, О. Бутнік-Сіверський, Н. Гавкалова, Л. Городянська, О. Захаріна, І. Іванова, С. Ілляшенко, О. Кендюхов, А. Колот, Н. Кравчук, Н. Притуляк, О. Собко.

Проблематика управління знаннями підприємств досліджувалась у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Н. Бутенко, Ю. Вовк, М. Мартиненко, І. Мойсеєнко, І. Пивоварова, М. Руденко, Й. Ситник, І. Токмакова, І. Войтов. Ними розглянуто підходи до визначення поняття «управління знаннями», окреслено функції, етапи та складові системи управління знаннями на підприємстві.

На сучасному етапі розвитку залишаються невирішеними питання щодо структури інтелектуального капіталу підприємств, форм і методів управління інтелектуальним капіталом підприємства, його впливу на економічні процеси, ринкову вартість підприємства, конкурентоспроможність.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Економічні реформи в Україні потребують значних змін у ставленні до інтелектуального капіталу, усвідомлення його зростаючої ролі в системі факторів соціально-економічного розвитку підприємств транспорту. Інноваційна політика підприємств має бути спрямована на активізацію його використання.

Важливою умовою досягнення окресленої мети є управління процесами формування й використання інтелектуального капіталу та знань персоналу підприємств транспортної системи. Незважаючи на значні напрацювання, недостатньо дослідженими залишилися питання управління процесами продукування й використання знань персоналом для формування конкурентних переваг підприємств під час обґрунтування вибору стратегічних напрямів їх випереджаючого інноваційного розвитку.

Проте, в умовах активної інтелектуалізації й діджиталізації національних господарств, потребує розробки стратегія розвитку інтелектуального капіталу та знань персоналу підприємств України враховуючи позитивний досвід провідних країн світу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є теоретичне обґрунтування поняття управління інтелектуальним капіталом підприємств транспортної системи, визначення функцій управління інтелектуальним капіталом, його впливу на розвиток економічних процесів у цілому і зокрема – на управління знаннями персоналу підприємства а також розроблення методичних засад управління знаннями як основою формування конкурентних переваг підприємств транспорту для реалізації стратегії їх випереджаючого інноваційного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Транспорт є надзвичайно важливою складовою світової економіки, бо жодна держава не може комплексно розвиватися без транспортної системи. Тому ефективне впровадження інновацій у цій галузі стає пріоритетним завданням у планах розвитку світової транспортної системи.

У наш час важко переоцінити значення впровадження новітніх технологій у транспортній галузі, ці заходи мають величезне значення для економіки будь-якої держави і, зокрема, відіграють провідну роль для інтеграції України у світову транспортну систему, як найбільшої європейської держави з потужним транзитним потенціалом.

Головне завдання держави у сфері функціонування та інноваційного розвитку транспорту полягає у створенні умов для економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та якості життя населення через забезпечення доступу до безпечних і сучасних транспортних послуг, перетворення географічних особливостей країни на її конкурентні переваги. Стратегічною метою розвитку транспортної системи є задоволення потреб інноваційного розвитку економіки і суспільства в конкурентоспроможних транспортних послугах

Постійні зміни та виклики зовнішнього середовища, посилення конкуренції, ускладнення виробничої та комерційної діяльності транспортних підприємств, підвищення значення чинника часу,

розширення масштабів діяльності підприємства, збільшення обсягів і швидкості отримання інформації та нових знань підвищують значущість внутрішніх джерел економічного зростання, здатних забезпечити ефективність підприємницької діяльності.

В умовах війни значно зросла важливість ринку транспортних перевезень для економіки України, формування товарообігу у ній, забезпечення усім необхідним населення та армії. Ринок вантажних перевезень, особливо автомобільних, є висококонкурентним і невеликі підприємства, які на ньому функціонують, повинні постійно адаптовувати свою діяльність до тих змін, які на ньому відбуваються, досліджувати конкурентне середовище на ньому, визначати напрями посилення своїх конкурентних переваг[26].

Останнім часом все більшого значення набувають Глобальні цілі сталого розвитку, що ухвалені на Саміті ООН та забезпечення яких має стати однією із цілей кожного господарюючого суб'єкта. Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку[8]. Адже вони мають комплексний та неподільний характер і забезпечують зрівноваження трьох вимірів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного[24]. Виокремлення індикаторів цілей сталого розвитку для транспортних підприємств з урахуванням специфіки їх діяльності стає важливим завданням та може свідчити про перехід на вищий рівень організаційної зрілості за рахунок забезпечення соціально-відповідальної діяльності.

Сучасний стан соціального та економічного розвитку суспільства потребує нових підходів до підвищення ефективності діяльності підприємств транспортної системи, насамперед, високого рівня культури управління, досконалої технології, методів і механізмів її застосування, що вимагає підготовки інтелектуального капіталу як одного із пріоритетів інноваційного розвитку[24].

Зростаючий інтерес до питань управління знаннями та інтелектуальним капіталом, який спостерігається у світовій та українській літературі, є перш за все відповіддю на виклики практики управління. Нині інтелектуальний капітал сприймається як важливий чинник, що визначає успіх підприємств транспорту, джерело конкурентної переваги та ключовий елемент створення ринкової вартості.

На сьогодні, управління інтелектуальним капіталом зосереджене, переважно, на мікрорівні – існує множина теорій і концепцій, стратегій управління, застосовуваних організаціями різного роду. Проте, структуризація знань в розрізі інтелектуального капіталу дає підставу припустити, що ефективність управління ними окремим суб'єктом, залежить від ефективності управління загальним інтелектуальним капіталом країни.

Інтелектуальний капітал – це сукупність знань, навичок, вмінь працівників, інтелектуальної власності підприємства і інших нематеріальних активів, які ефективно використовуються, для ефективної науково-дослідницької, виробничої та комерційної діяльності [1]. Особливості інтелектуального капіталу полягають і в тому, що зовсім по-новому розв'язують проблеми його збереження і нагромадження.

Вчений Т. Стюарт визначив інтелектуальний капітал як суму всіх знань, відомих працівникам [22]. Але Л. Едвісон і М. Мелоун розглядають “інтелектуальний капітал” як приховану вартість компанії, нефінансову складову підприємницької діяльності, приховані умови розвитку [9]. О. В. Кендюхов тлумачить інтелектуальний капітал, як здатність підприємства створювати нову вартість, інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людським і машинним інтелектом, а також інтелектуальними продуктами, виробленими самостійно чи залученими з інших джерел (куплені, орендовані), як засіб створення нової вартості. Науковець виділяє персоніфікований капітал, до якого зараховує знання й уміння, творчі здібності, освіту, професійну кваліфікацію, ціннісні установки персоналу, психометричні характеристики; техніко-технологічний – винаходи, корисні моделі, промислові взірці, патенти, виробничі секрети (ноу-хау), права на дизайн; інфраструктурний – інформаційні технології, бази даних, організаційна структура, філософія управління, корпоративна культура, ділове співробітництво, клієнтський капітал – відносини з покупцями, контракти, портфель замовлень, франшизи, ліцензійні угоди; марочний капітал – торговельні марки, товарні знаки, корпоративна марка (ім'я), марки обслуговування, ділова репутація [12].

Науковець А. Чухно [25] визначає інтелектуальний капітал як капітал, що акумулює наукові та професійно-технічні знання працівників, поєднує інтелектуальну працю та інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, спілкування, організаційну структуру, інформаційні мережі - усе те, що визначає імідж фірми і зміст її функціонування. Н. Гавкалова [6] під інтелектуальним капіталом розуміє інтелектуальні ресурси, що втілені у сукупності наукових, професійних і загальних знань працівників, їхньому досвіді, вміннях, навичках, які створюють продукти інтелектуальної діяльності, що можуть належати як винахідникові, так й іншим суб'єктам господарювання, а також використовуються з метою отримання додаткової вартості.

Багато фахівців ототожнюють інтелектуальний капітал з нематеріальними активами компанії, що є не зовсім вірним. Розглянувши основні підходи до визначення поняття інтелектуального капіталу, як повного, що відображає суть, можна прийняти наступне.

Інтелектуальний капітал - це сукупність знань, досвіду і ключових компетенцій персоналу компанії,

інтелектуальної власності, інформації, відносин компанії з партнерами та клієнтами, яка забезпечує створення доданої вартості та унікальних конкурентних переваг в обраному сегменті ринку [1].

Результати синтезування підходів вчених до визначення інтелектуального капіталу узагальнено нами в табл.1. Представлені визначення та пов'язані з ними поняття слугують корисною основою для розуміння ролі інтелектуального капіталу в підвищенні ефективності функціонування підприємства.

Таблиця 1

Систематизація визначень категорії «інтелектуальний капітал»

Автори	Визначення
<i>Вітчизняні вчені</i>	
Гавкалова Н.	Інтелектуальні ресурси, що втілені в сукупності наукових, професійних і загальних знань працівників, їхньому досвіді, уміннях, навичках, які створюють продукти інтелектуальної діяльності, які можуть належати як його винахідникові, так й іншим суб'єктам господарювання, а також використовуються з метою отримання додаткової вартості
Кендюхов О.	Здатні створювати вартість інтелектуальних ресурсів підприємства, представлених людським і машинним інтелектом, а також інтелектуальними продуктами, створеними самостійно чи залученими як засоби створення нової вартості
Стрижак О.	Сукупність здібностей і знань, які мають економічну цінність і використовуються у виробничій системі з метою створення інноваційного потенціалу й отримання доходу
Бутнік-Сіверський О.	Створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований, що утримується підприємством із метою отримання прибутку (додаткової вартості)
Чухно А.	Капітал, що акумулює наукові та професійно-технічні знання працівників, поєднує інтелектуальну працю й інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, спілкування, організаційну структуру, інформаційні мережі — усе те, що визначає імідж фірми та зміст її бізнесу
<i>Зарубіжні вчені</i>	
Стюарт А.	Сума знань усіх працівників компанії, що забезпечує її конкурентоздатність. "... Патенти, процеси, управлінські навички, технології, досвід і інформація про споживачів і постачальників. Об'єднані разом, ці знання становлять інтелектуальний капітал"
Брукінг Е.	Сукупність нематеріальних активів, які можуть бути використані для створення вартості і без яких компанія не може існувати та розвивати конкурентні переваги
Едвісон Л.	Прихована цінність організації. Це набір коренів дерева та якості плодів, які можна розглядати як відчутний результат його насправді прихованих коренів

Необхідно зазначити, що поняття "інтелектуальний капітал" не має свого закріплення в нормативно-правових актах, що зумовлює на практиці отождоження цієї дефініції з терміном "нематеріальні активи". У своїй праці Н. Проскуріна [17] виділяє головні підходи до розуміння до поняття "інтелектуальний капітал" та його співвідношення з поняттями "нематеріальні активи":

- інтелектуальний капітал є частиною нематеріальних активів;
- нематеріальні активи є частиною інтелектуального капіталу;
- нематеріальні активи й інтелектуальний капітал є тотожними поняттями;
- нематеріальні активи й інтелектуальний капітал мають як спільні, так і відмінні елементи.

Погоджуємося з думкою Н. Проскуріної та інших вчених стосовно того, що інтелектуальний капітал охоплює більш широке коло ресурсів, ніж нематеріальні активи (зокрема, права власності чи користування, оцінку яких можна достовірно виміряти).

Дослідження праць вітчизняних і зарубіжних вчених засвідчують, що найчастіше компонентна структура інтелектуального капіталу представляється як сукупність людського капіталу, організаційного капіталу, капіталу відносин та емоційного капіталу.

Накопичення інтелектуального капіталу підприємств здійснюється в процесі використання інтелектуальної праці, що обумовлює виникнення ринкових відносини щодо придбання суб'єктами господарювання відповідних активів та формування інтелектуального потенціалу розвитку підприємства. Інтелектуальна праця, що базується на знаннях та творчих здібностях працівників, спрямована на створення й впровадження інновацій та втілюється безпосередньо в об'єктах інтелектуальної власності. Водночас її результатом є не лише новий інтелектуальний продукт, але й інтелектуальний розвиток самої особистості [12].

Інтелектуальний капітал трансформується з інтелектуального потенціалу, що активно використовується суб'єктами господарювання у процесі економічного розвитку з метою отримання доходу. Інтелектуальний потенціал трактується при цьому як можливості, створені інтелектуальними ресурсами різних рівнів, щодо реалізації певної мети. Інтелектуальні ресурси породжують людський капітал (сукупність розумових функцій, які перетворюють інформацію у знання), штучний інтелект (механічне відтворення деяких інтелектуальних дій людини, пов'язаних зі сприйняттям інформації та деякими елементами міркування, інтелектуальні продукти (надана на матеріальних носіях інформація, що містить нове знання, яке є результатом інтелектуальної праці) [20].

Аналіз вітчизняних літературних джерел за досліджуваною проблемою дозволив нам виокремити такі підходи до трактування поняття інтелектуального капіталу: інтелектуальний капітал як сукупність інтелектуальних ресурсів, що приносять корисний ефект при залученні до господарського обороту; інтелектуальний капітал як сукупність знань, досвіду, навичок тощо; як система економічних та соціальних відносин; як прогресивна сила розвитку суспільства та економіки (рис.1).

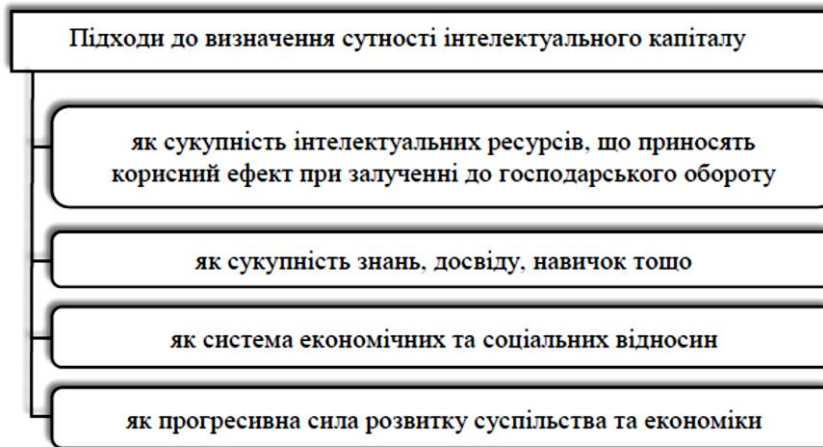

Рис. 1. Підходи до трактування поняття інтелектуального капіталу

Аналіз представлених думок дає змогу сформулювати такі висновки:

- інтелектуальний капітал створюється на основі управління ресурсами знань, які є джерелом та ресурсом створення вартості підприємства;
- ресурси знань, перетворені на цінності підприємства, формують основу створення й розвитку інтелектуального капіталу;
- важливіші (цінніші) ті знання, які щодо стратегічних цілей підприємства за їх використання створюють більшу вартість.

Таким чином, виправдано стверджувати, що інтелектуальний капітал включає компоненти, створені на основі управління ресурсами (активами) знань, які можуть стати основою отримання підприємством вигід, що у стратегічній перспективі сприяють збільшенню його вартості.

Слід також зазначити, що інтелектуальний капітал сам по собі є стратегічно важливим і не може бути заміненим на інший вид капіталу підприємства. Інтелектуальний капітал базується на знаннях персоналу, хоча включає інші складові, цінні для підприємства, такі як комерційний бренд або відносини з клієнтами. Важливою частиною цього капіталу є ключова компетенція, яка належить до потенційних операційних можливостей, створених в результаті навчання персоналу підприємства транспортної системи.

Різні аспекти управління знаннями підприємств досліджувалися вітчизняними вченими. І.П. Мойсеєнко [15] висвітлює підходи до побудови елементів системи управління знаннями, а також інтелектуальними активами підприємства, говорить про необхідність створення організаційної культури та структури управління знаннями. С.М. Ілляшенко [11] відзначає провідну роль знань у забезпеченні інноваційної культури підприємства. Вовк Я.Ю. запропоновано модель управління знаннями, яка спирається на такі чотири складові: 1) технології (дослідження даних і текстів, управління документообігом, засоби для організації спільної праці, корпоративні портали знань, системи підтримки прийняття рішення); 2) інфраструктура (структура, бізнес-процеси); 3) культура (усвідомлення ролі співробітника як носія знань); 4) інформаційне забезпечення (домени, джерела, типи, засоби накопичення та засоби оновлення знань) [5].

Хоча знання не єдина складова інтелектуального капіталу, проте мабуть одна з найважливіших. Людський капітал зазвичай включає працездатність, знання, інновації, адаптивність, досвід та освіту. Знання зазвичай класифікуються як підсвідомі або явні, хоча мають різні, але дуже корисні класифікації:

- Явні знання - знання в матеріальній формі;
- Неявні знання - знання в нематеріальній формі, які можуть бути перетворені на матеріальну форму, якщо це потрібно;
- Підсвідомі знання - знання в нематеріальній формі, які б мали надзвичайні труднощі в оперативному викладі в матеріальній формі.

Виходячи з наведених визначень, можна зробити висновок, що неявні та підсвідомі знання є важливими складовими людського капіталу, а явне знання є важливою складовою структурного капіталу [14].

Знання, які складаються з технічних знань та академічних знань, отримуються переважно за допомогою освіти і, таким чином, є теоретичними. Навички, здатність персоналу до виконання практичних завдань, здобуваються насамперед через практику, особливо мовчазні навички, які неможливо виразити

буквально, хоча це також може бути розвинене через освіту. Ставлення працівників - найважливіша складова інтелектуального капіталу, включаючи їх мотивацію до праці та задоволеність від роботи. Це розцінюється як необхідна умова, щоб працівники повною мірою розвивали свої компетенції. Творчість персоналу дозволяє йому еластично використовувати свої знання та постійно створювати інновації. Отже, це один з ключових факторів розвитку інтелектуального капіталу підприємства[19].

Так само важливу роль варто приділяти і управлінню даним ресурсом. Підприємство може використовувати наявні у персонала знання для виконання певних завдань, або забезпечити умови і контролювати процес, що сприяє збільшенню числа працівників, які прагнуть до оволодіння новою інформацією, щоб вони могли більш ефективно використовувати свій творчий потенціал в інтересах підприємства.

Людина, як суб'єкт економічної діяльності, поєднує у собі різні здібності, як розумові, так і фізичні. Людський капітал трансформується в працю, яка визначається кваліфікацією, індивідуальними здібностями, фізичними, розумовими, а також умовами праці, обладнанням робочим місцем, організацією і контролем діяльності. Людський капітал й особистість взаємопов'язані, це актив, який має мінімальну ліквідність, а також довгостроковий інвестиційний період[3].

Управління знаннями та створення інтелектуального капіталу слід розглядати як взаємозалежні процеси, що доповнюють один одного та перекриваються один одним, тому що інтелектуальний капітал є похідним та результатом умілого використання знань на практиці.

Для визначення процесу управління знаннями, необхідно врахувати такі передумови, пов'язані з роллю знань в управлінні бізнесом:

- знання є цінним, стратегічним ресурсом сучасного підприємства, основою створення ним інноваційних процесів;
- знання створюються персоналом (людьми);
- знання є ресурсом, який використовується в кожній сфері та на кожному рівні управління підприємством;
- в практиці не існує одного виду або категорії знань, найчастіше створюються їх інтегровані пакети різних видів;
- якість, своєчасність та цінність отриманих знань перевіряються середовищем, ринком і клієнтом, який оцінює цінність продукту або послуги для нього[11].

Отже, управління знаннями слід розглядати як сучасну концепцію управління підприємством, що підлягає постійній перевірці та контролю, інтегрований організаційний процес, що поєднує управління персоналом (людськими ресурсами), ключові бізнес-процеси й процедури, які здійснюються з використанням сучасних технологій та телеінформаційних систем.

Управління знаннями – це концепція стратегічного управління підприємством, орієнтована на збільшення вартості підприємства, заснована на вмілому придбанні та використанні знань персоналу і створенні інтелектуального капіталу[14].

Вважаємо, що знання для підприємства являють собою комбінацію досвіду, цінностей підприємства, контекстної інформації, оцінок, які формують загальні рамки для адаптації нового досвіду та інформації. Тобто знання виступають як продукт діяльності підприємства, як предмет кінцевого споживання, як виробничий ресурс, як засіб трансакцій та тезаврації прибутку. Необхідність управління знаннями виникає у підприємств за наявної потреби перетворення знань в актив, який здатний посилити рівень конкурентних переваг будь-якого підприємства, в тому числі і транспортної системи[18].

Однією з ключових проблем ефективного управління знаннями є необхідність забезпечення доступу лише до тих знань, які потрібні співробітникам у процесі їхньої діяльності, зберіганні знань, оновленні та вилученні у разі старіння. Важливою частиною управління знаннями виступають технології поширення, адаптації, конвертації і використання саме неявних знань, які тісно взаємопов'язані з емоціями, принципами, прихильністю тощо. (рис.2).

Ресурсна складова управління знаннями базується на наявному людському капіталі підприємства, який фактично є джерелом знань, їх генератором та користувачем. Ресурсний блок складається із: створення (отримання) знань, ефективного використання наявних знань, системи підготовки та перепідготовки персоналу задля оновлення і поповнень умінь та навичок, обміну знаннями та повторного використання активів знань для поліпшення процесу прийняття рішень, сприяння комунікації, співпраці і взаємодії, мотивації персоналу для оволодіння новими знаннями необхідними для підприємства, тобто є вихідною інтелектуальною базою для формування конкурентних переваг. (рис.2).

Організаційна складова управління знаннями передбачає формування інформаційної бази знань, їх сортування, систематизацію, групування, зберігання та охорону знань як інтелектуальної власності, в тому числі і створення інформаційних сховищ та систем знань, отримання знань із зовнішніх джерел, впровадження змін до існуючих організаційних структур та організаційної культури підприємства, сприяння пошуку нових інструментів збереження накопичених знань, підтримка змін щодо існуючих зовнішніх мереж (зв'язків), створення середовищ знань, таких як неструктурована взаємодія та проєктні команди, вдосконалення системи інформаційної складової системи управління знаннями[18].

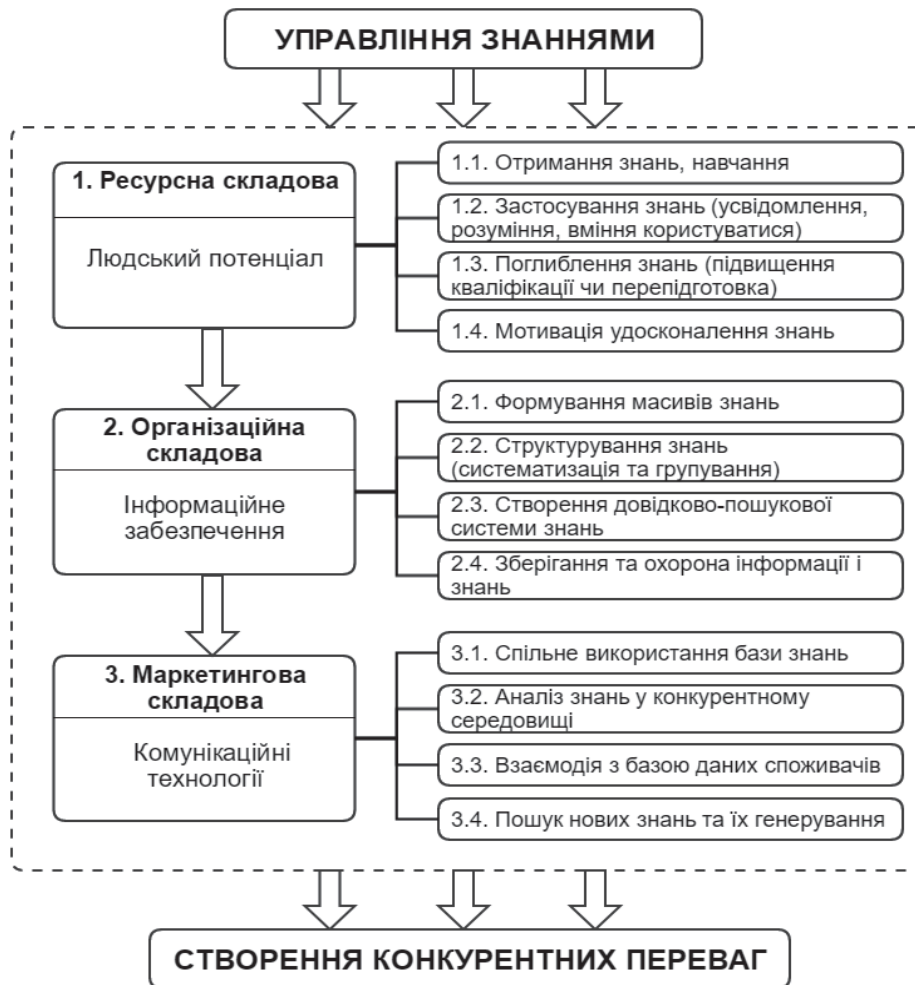

Рис. 2. Характеристика складових управління знаннями підприємства

Маркетингова складова включає використання наявних баз знань на практиці, застосування їх у конкурентному середовищі та здатність впливу на економічні процеси підприємства, аналіз макроекономічного середовища функціонування та зіставлення можливостей підприємства з реально існуючим ринковим попитом на послуги, продукцію. Комунікація знань підприємства передбачає взаємодію знань підприємства з даними та вимогами споживачів і створення нових знань, які дозволять сформувати раніше не існуючі конкурентні переваги задля задоволення нових вимог споживачів.

Застосування запропонованої схеми (рис.2) сприяє створенню умов для отримання наступних переваг підприємства над конкурентами: економія ресурсів (матеріальних і фінансових) за рахунок повторного використання знайдених раніше ефективних рішень; використання інтелектуальних активів партнерів здійснюючи спільні розробки та впроваджуючи спільні інноваційні рішення; швидке реагування на вимоги споживачів за допомогою ефективних інноваційних рішень на основі знань; прискорене впровадження інновацій для виконання послуг підприємств транспортної системи.

Цифрові трансформації поступово набирають оберти, і усе більше виробничих і управлінських процесів автоматизуються. Багато функцій делегуються між людьми та машинами, а щось уже повністю передається у "руки" приладів, роботів і штучних інтелектів. З цієї тенденції природно випливає, що у майбутньому відбудеться відмова від частини професій і сфер професійної діяльності, у якій задіяні люди. Багато професій уже починають зникати, а це значить, що велика кількість робочих місць звільниться та зникне, що призведе до незворотних змін у сфері управління персоналом. Незабаром людині, щоб витримати конкуренцію з технікою, втриматися "на плаву", знадобляться нові компетенції. Неминуча реальність спонукає сучасного працівника розбудовувати нові навички, які не дадуть йому виявитися "викинутим за борт" трудової діяльності й уникнути безробіття, яке, у зв'язку із прийдешнім глобальним вивільненням персоналу, обумовленим цифровізацією й автоматизацією бізнес-процесів, можливо, загрожуватиме стати новою загрозою української або навіть світової дійсності.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Інтелектуальний капітал є складовою частиною національного багатства поряд із природними ресурсами, основними засобами, матеріальними оборотними коштами. Разом із тим інтелектуальному капіталу властивий більш високий рівень розвитку порівняно з уже відомими функціональними формами капіталу, критерієм чого є більш стійкий рівень економічного піднесення, ефективності суспільних структур. Саме інтелектуальний капітал задає темп і характер відновлення технології виробництва і його послуг, продукції, що потім стають головною конкурентною перевагою на ринку транспортної системи.

Визначено, що система відносин між структурними складовими інтелектуального капіталу формує ринок інтелектуального капіталу. Доведено, що розробка ефективних механізмів управління інтелектуальним капіталом підприємства та пошук диверсифікованих джерел інвестування у його розвиток формують перспективи розвитку знань персоналу підприємства.

Отже, знання і творчий потенціал персоналу стають головними факторами ефективності економічної системи, без яких практично неможливий її інноваційний розвиток незалежно від обсягу коштів, інвестованих у виробниче обладнання і технологію. Залучена у виробниче споживання наукова, економічна, технологічна, управлінська інформація передусь організації-виробничому процесу, визначаючи його відповідність новим умовам діяльності транспортної системи. Управління знаннями персоналу підприємства виступає в ролі своєрідного регулятора, який допомагає і працівнику, і підприємству в цілому освоювати новий досвід, інтелектуально збагачуватися та ефективно взаємодіяти. При цьому центральна роль у виробничому процесі зміщується з механічного використання інформації в бік інтелектуального, творчого.

Перспективи подальших досліджень плануються: дослідження процесів, пов'язаних з управлінням знаннями у бурхливий вік глобалізації, інформатизації та невизначеності; дослідження сутності та основних напрямів розвитку економіки, заснованої на знаннях персоналу транспортної системи; дослідження методів виявлення, збереження та ефективного використання знань.

Література

1. Бажан І. Економічна сутність та функції інтелектуального капіталу / І. Бажан // Україна: аспекти праці. – 2012. – №2. – С.30-35 http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2012_2_8
2. Бех Ю.В. Технології управління інтелектуальним капіталом організації / Ю.В.Бех // Гуманітарний вісник ЗДА 2014. №57. С. 230-239. <file:///D:/Downloads/24934-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-42848-1-10-20140605.pdf>
3. Бутенко Н. Управління знаннями в корпораціях. Бізнес-Інформ. 2015. № 11. С. 414–419. https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-in/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID
4. Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуальний капітал (теоретичний аспект) [Електронний ресурс]. Реж. доступу: http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/9823/1/intelektualnij_kapital.pdf.
5. Вовк Ю.Я. Процес управління знаннями підприємства та його особливості. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23 (17). С. 343–352. [file:///D:/Downloads/protses-upravlinnya-znanniyami-pidpriemstva-ta-yogo-osoblivosti%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/protses-upravlinnya-znanniyami-pidpriemstva-ta-yogo-osoblivosti%20(1).pdf)
6. Гавкалова Н., Маркова Н. Формування та використання інтелектуального капіталу: наукове видання. Харків: вид. ХНЕУ, 2006. 250 с.
7. Городянська Л. Управління інтелектуальним капіталом і забезпечення підприємств інтелектуальними ресурсами. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 1. С. 127–132.
8. Глобальні цілі сталого розвитку 2015–2030. доступний за адресою: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html> (перевірено).
9. Edvinsson L. Intellectual Capital: [realizing your company's true value by finding its hidden brainpower](https://www.amazon.com/Intellectual-Capital-realizing-your-companys-true-value-by-finding-its-hidden-brainpower/dp/0070513811) (1sted.) / L. Edvinsson, M. Malone. — N.Y.: Harper Business, 1997. 230 p.
10. Іванова І. Особливості формування ринку інтелектуального капіталу в процесі становлення економіки знань. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. № 7. С. 22–26.
11. Ілляшенко С., Шипуліна Ю., Ілляшенко Н., Комарницька Г. Управління знаннями в системі інноваційного розвитку організації. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2017. № 1. С. 231–241. <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/72779/1/> pdf
12. Кендюхов О. Ефективне управління інтелектуальним капіталом: монографія. Донецьк: ДонУЕП, 2008. 363 с.
13. Колот А.М. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А.М.Колот // Економічна теорія. –2007. № 2. С. 3 –13.
14. Мартиненко М.В. Управління організаційними знаннями підприємства: теоретичний аспект: монографія/ М.В. Мартиненко. Харків: ІНЖЕК, 2013. 218 с.
15. Мойсеєнко І. П. Системи управління знаннями в умовах постіндустріальної економіки [Електронний ресурс] // Сайт: Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету “Львівська політехніка”. URL:<http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9010/1/28.pdf>

16. Пивоварова І. М. Управління знаннями, як процес капіталізації підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. № 6 (117). С. 70-73. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/6_2020/13.pdf.
17. Проскуріна Н. М. Інтелектуальний капітал та нематеріальні активи підприємства: підходи до розмежування дефініцій / Н. М. Проскуріна, О. О. Дядюн // Науковий вісник Херсонського державного університету. (Серія "Економічні науки"). 2016. Вип. 21. Ч. 1. С. 181–185. http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_21/1/48.pdf
18. Руденко М. В., Криворучко В. О. Управління знаннями як конкурентна перевага підприємства. Економіка та держава. 2016. № 4. С. 74-78. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2016/17.pdf.
19. Ситник Й. С. Управління знаннями як складова процесу інтелектуалізації систем менеджменту підприємства. Економіка і суспільство. 2017. № 8. С. 354-360. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/62.pdf.
20. Собко О. Інтелектуальний капітал підприємства: концептуалізація – функціонування – розвиток: монографія. Тернопіль: Крок, 2014. 360 с.
21. Спіцина А.Є. Інноваційні технології управління персоналом транспортної галузі в епоху цифрової економіки./ Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки" за наст. посил.: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2023/12/9635>
22. Stuart T.A. Intellektualnyiy kapital. Novyyi istochnik bogatstva organizatsiy / per. s angl. V.A. Nozdriyov. M.: Pokolenie, 2007. 368 s.
23. Токмакова І. В., Войтов І. М., Діденко Я. В. Розвиток технологій управління знаннями на підприємствах. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. № 60. С. 258-264. URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/5247>.
24. Цілі сталого розвитку в Україні. доступно за адресою: <http://sdg.org.ua/ua/sdgs-and-governments> (Переглянуто травень 2024 р.).
25. Чухно А. А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. А. Чухно. *Економіка України*. 2010. № 1. С. 4–16.
26. Шевченко Р. Б., Івашенко Т. О. Стагнація транспортної галузі України як результат системних потрясінь/ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. Серія: економіка та управління 11_2024. <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-11-03-07>

References

1. Bazhan I. Ekonomichna sutnist i funktsiyi intelektualnogo kapitalu / I. Bazhan // *Ukrayina: aspekti pratsi*. – 2012. #2. S.30-35 http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2012_2_8
2. Beh Yu.V. Tehnologiyi upravlinnya intelektualnim kapitalom organizatsiyi / Yu.V.Beh // *Gumanitarniy visnik ZDIA*– 2014.– # 57.– S. 230-239. file:///D:/Downloads/24934-Tekst stattl-42848-1-10-20140605.pdf
3. Butenko N. Upravlinnya znannyami v korporatsiyah. *BIznes-Inforn*. 2015. # 11. S. 414–419. https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID
4. Butnik-Siverskiy O. V. Intellektualniy kapital (teoretichniy aspekt) [Elektronniy resurs]. — Rezh. dostupu: http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/9823/1/intelektualniy_kapital.pdf.
5. Vovk Yu.Ya. Protse upravlinnya znannyami pidpriemstva ta yogo osoblivosti. *Naukoviy visnik NLTU Ukraini*. 2013. Vip. 23 (17). S. 343–352. file:///D:/Downloads/protse-upravlinnya-znannyami-pidpriemstva-ta-yogo-osoblivosti (1).pdf
6. Gavkalova N., Markova N. Formuvannya ta vikoristannya intelektualnogo kapitalu: naukovе vidannya. *Harkiv: vid. HNEU*, 2006. 250 s.
7. Gorodyanska L. Upravlinnya intelektualnim kapitalom i zabezpechennya pidpriemstv intelektualnimi resursami. *Aktualni problemi ekonomiki*. 2008. # 1. S. 127–132.
8. Globalni tsili stalogo rozvitku 2015-2030. dostupniy za adresoyu: [https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html\(perevireno\)](https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html(perevireno)),
9. Edvinsson L. Intellectual Capital: realizing your company's true value by finding its hidden brainpower (1sted.) / L. Edvinsson, M. Malone. — N.Y.: Harper Business, 1997. — 230 p.
10. Ivanova I. Osoblivosti formuvannya rinku intelektualnogo kapitalu v protse stanovlennya ekonomiki znan. Formuvannya rinko-vih vidnosin v Ukraini. 2013. # 7. S. 22–26.
11. Ilyashenko S., Shipulina Yu., Ilyashenko N., Komarnitska G. Upravlinnya znannyami v sistemі Inno-vatsynogo rozvitku organizatsiyi. *Marketing i menedzhment Innovatsiy*. 2017. # 1. S. 231–241. <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/72779/1/pdf>
12. Kendyuhov O. Efektivne upravlinnya intelektualnim kapitalom: monografiya. Donetsk: DonUEP, 2008. 363 s.
13. Kolot A.M. Innovatsiyna pratsya ta intelektualniy kapital u sistemі faktoriv formuvannya ekonomiki znan / A.M.Kolot // *Ekonomichna teoriya*.–2007. # 2. S. 3–13.
14. Martinenko M.V. Upravlinnya organizatsiynimi znannyami pidpriemstva: teoretichniy aspekt: monografiya/ M.V. Martinenko. *Harkiv: INZHEK*, 2013. 218 s.
15. Moysenko I. P. Sistemi upravlinnya znannyami v umovah postindustrialnoyi ekonomiki [Elektronniy resurs] // *Sayt: Elektronniy naukoviy arhiv Naukovo-tehlichnoyi biblioteki Natsionalnogo unversitetu "Lvivska politehnika"*. URL:<http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9010/1/28.pdf>
16. Pivovarova I. M. Upravlinnya znannyami, yak protse kapitalizatsiyi pidpriemstva. Derzhava ta regiony. Seriya: Ekonomika ta pidpriemstvo. 2020. # 6 (117). S. 70-73. URL:http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/6_2020/13.pdf.
17. Proskurina N. M. Intellektualniy kapital ta nematerialni aktivy pidpriemstva: pidhodi do rozmezhuвання defintitsiy / N. M. Proskurina, O. O. Dyadyun // *Naukoviy visnik Hersonskogo derzhavnogo unversitetu*. (Seriya "Ekonomichni nauki"). 2016. Vip. 21. Ch. 1. S. 181–185. http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_21/1/48.pdf
18. Rudenko M. V., Krivoruchko V. O. Upravlinnya znannyami yak konkurentna perevaga pidpriemstva. Ekonomika ta derzhava. 2016. # 4. S. 74-78. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2016/17.pdf.

-
19. Sitnik Y. S. Upravlinnya znannyami yak skladova protsesu intelektualizatsiyi sistem menedzhmentu pldpriEmstva. Ekonomika I suspilstvo. 2017. # 8. S. 354-360. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/62.pdf.
20. Sobko O. Intelektualniy kapital pldpriEmstva: kontseptualizatsiya – funktsionuvannya – rozvitok: monografiya. Ternopil: Krok, 2014. 360 s.
21. Spitsina A.E. Innovatsiyi tehnologiyi upravlinnya personalom transportnoyi galuzi v epohu tsifrovyi ekonomiki. / Mizhnarodniy naukoviy zhurnal "Internauka". Seriya: "Ekonomichni nauki" za nast.posil.: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2023/12/9635>
22. Styuart T.A. Intelektualniy kapital. Noviy istochnik bogatstva organizatsiy / per. s angl. V.A. Nozdri-noy. M : Pokolenie, 2007. 368 s.
23. Tokmakova I. V., Voytov I. M., Didenko Ya. V. Rozvitok tehnologiy upravlinnya znannyami na pldpriEmstvah. VIsnik ekonomiki transportu I promislivosti. 2017. # 60. S. 258-264. URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/5247>.
24. Tsil stalogo rozvitku v Ukraini. dostupno za adresoyu: <http://sdg.org.ua/ua/sdgs-and-governments> (Pereglyanuto serpen 2023 r.).
25. Chuhno A. A. Suchasna finansovo-ekonomichna kriza: priroda, shlyahi I metodi Yiyi podolannya / A. A. Chuhno. Ekonomika Ukraini. 2010. # 1.S. 4–16.
26. Shevchenko R. B. Ivaschenko T. O. Stagnatsiya transportnoy galuzi Ukraini yak rezultat sistemnih potryasin/ PROBLEMI SUCHASNIH TRANSFORMATSIY. Seriya: ekonomika ta upravlinnya 11_2024. <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-11-03-07>